

самозмінними безтілесними атомами. Вони, говорить Лейбніц, не мають вікон, через які що-небудь могло б ввійти або вийти. Суть монад як силових центрів безперервної діяльності виражається двома змінними психічними станами: сприйняттям та прагненням, силою потягу від одних сприйнять до інших.

Оскільки монади знаходяться в безперервному русі, то в них постійно щось змінюється, а щось залишається попереднім. Тому, говорив Лейбніц, для монад завжди характерна множинність станів. Вони є специфічним багатогранним кристалом, мікрокосмом (безконечно малим світом), який являє собою центр різноманітних сприйнять макрокосму (безконечно великого світу).

Згідно наперед встановленої божественної ієрархії Лейбніц всі складні субстанції в залежності від специфіки їх центральних монад ділив на три групи: монади-життя, монади-душі, монади-духи. Неорганічні тіла наділені невиразними, неусвідомленими сприйняттями, «вони сплять без сновидінь». Більш високим є другий клас монад (тварини), які вже мають відчуття, споглядання та пам'ять. Нарешті, до найвищого класу монад Лейбніц відносив душі людей з їхніми здібностями до самосвідомості та розуму. Зрозуміло, що в даній позиції закладена точка зору гілозоїзму — бо тут є і безсмертя душі, і вічність існування духовних субстанцій рослин та тварин. Причому, поскільки монади «обтяжені» матерією, вони недосконалі. Лише одна верховна монада — Бог — абсолютно досконала, бо позбавлена всього матеріального.

Список літератури

1. Бичко А.К., Бичко І.В., Табачковський В.Г. Історія філософії: Підручник. – К.: Либідь, 2001.
2. Татаркевич В.І. Історія філософії. Т. 2.— Львів: 1999.

О.О. Решетов, доц., канд. філос. наук, В.Т.Кирильчук, доц., канд. філос. наук, З.В.Стежко, доц., канд. філос. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Староіндійська та старокитайська філософія

Виникнення та розвиток філософії має свою багатовікову історію. Вивчення її дозволяє глибше зрозуміти саму суть філософії, логіку її розвитку, дати уявлення про найважливіші проблеми, які ставились і по різному вирішувались протягом всього часу її існування.

Спочатку елементи філософських ідей виникають наприкінці IV тис. до н.е. в Єгипті та Месопотамії, але до власне філософського світогляду через певні історичні причини представники цих стародавніх культур не піднялись. Філософія як особлива форма суспільної свідомості, як певний тип світогляду виникає в Стародавніх Індії, Китаї і трохи пізніше в Греції.

Зародки філософського мислення в Стародавній Індії сягають глибокої давнини. Ідейні основи релігійно-етичних та філософських вчень склалися протягом сотень років у так званій ведичній та післяведичній періоди (з II тис. до н.е.). У період класичних філософських систем (VI–V ст. до н.е.) філософські уявлення індійців складаються на основі первісної міфології, традицій, притаманних родоплемінному устрою та властивому у цій країні поділу населення на чотири касты: брахманів, кшатріїв, вайш'ів і шудрів. В

релігійно-філософських трактатах Вед — Брахманах, Упанішадах — наявні перші філософські ідеї, в яких поставлено питання про загальні основи світу. Так, одна з ідеалістичних шкіл староіндійської філософії — веданта вважала, що світ складається з безособового світового духовного Абсолюту — Брахмана, який творить все існуюче і тотожний з Атманом — духовним началом кожної людської особистості.

Людська душа є вічною, але набагато поступається перед світовим Духом ступенем досконалості, тому що тісно пов'язана зі смертним тілом. Коли людина помирає, душа відокремлюється від тіла і потрапляє в своєрідний кругообіг душ — сансару. Там вчинки людини оцінюються за всезагальним законом необхідності (законом карми). Потім душа переселяється в інше тіло. Таких переселень може бути безліч, доки людині не вдається повністю звільнитись від повсякденних життєвих турбот. Тоді настає звільнення (мокша), яке означає злиття душі зі світовим Духом.

Шосте століття до нашої ери ознаменувалось виникненням релігійно-етичних вчень джайнізму та буддизму. Джайнізм заснував Вардхамана («переможець кругообігу душ і карми»). Філософія джайнізму — дуалізм, тобто визнання двох світових начал: одухотвореного (джива) і неодухотвореного (аджива). Аджива складається з п'яти сутностей: матерії, духу, спокою, простору і часу. Філософія джайнізму обґрунтовує наявність двох станів часу — термін перебування душі в даному втіленні і термін існування її в певному стані. Людина повинна дотримуватися в своїй поведінці трьох цінностей: правильного розуміння, правильної віри і правильної поведінки. Поведінка ж має ґрунтуватись на ряді принципів етики, серед яких чільне місце посідає вимога не чинити насильства всьому живому.

Філософське вчення буддизму засноване в VI ст. до н.е. Гаутамою, який, пройшовши всі ритуали духовної особи, став називатись Буддою (просвітленим). Філософія буддизму розглядає світ як єдиний потік матеріальних і духовних елементів, які безперервно змінюються. Людське життя Будда розглядає як страждання, причиною якого є жадоба до життя, бажання. Звільнення від страждання досягається шляхом самоспоглядання, самозаглиблення, певного способу життя (так званого восьмеричного шляху) і досягнення вічного блаженства (нірвани).

Серед інших філософських шкіл слід виділити такі: санх'я, міманса, йога, чарвака, веданта, вайшешика, які функціонували у VII–II ст. до н.е.

Світогляд у санх'ї ґрунтується на уявленні, що в світі існують два самостійних начала: пракриті (абстрактна першооснова) і пуруша («Я», дух, свідомість). Санх'я вважає, що Всесвіт виник завдяки впливу пуруші та пракриті.

Школи н'я, вайшешика вважали, що світ складається з якісно різнорідних частинок («ану»): води, землі, повітря та вогню. «Ану» створюють предмети, вступаючи в різні комбінації згідно знань, спрямованих на благо душі. Школа вайшешика найбільш тісно пов'язана з природничо-науковим уявленням тогочасного суспільства.

Школа міманса у вирішенні проблем пізнання стоїть на позиціях сенсуалізму (основою пізнання є наші відчуття). Важливим є вчення про зв'язок мови і мислення, слова і його значення.

Філософські ідеї школи йога виходять із своєрідного з'ясування питання про відношення душі і тіла. Сутність цього відношення — у безперервному вдосконаленні душі і тіла шляхом самозаглиблення людини у свій внутрішній світ, що реалізується за допомогою різних поз та положень тіла.

Матеріалістична школа чарвака визнає чотири матеріальних елементи, з яких складається світ, не вірить у безсмертя душі, заперечує створення світу Богом, скептично ставиться до релігії, вбачає сенс людського існування в щасті (розуміючи його як чуттєву насолоду – гедонізм).

Школа веданта поглиблює вчення про сутність людини, єдності її з космосом (фізичне тіло, чуттєве, ментальне, духовне і астральне). Школа виходить з ідеї ілюзорності світу, в якому живе людина: істина його (Брахман) вкрита напівпрозорим серпанком Майя, внаслідок чого ми перебуваємо в полоні видимостей. Реальністю є Брахман і людське духовне начало, яке є частиною Брахмана.

Відтак відмітимо головні особливості староіндійської філософії:

- формування на базі міфологічно-релігійного світогляду;
- споглядальний характер і слабкий зв'язок з наукою;
- своєрідність ставлення до Вед;
- змалювання духу як безликого явища;
- побудова соціальної філософії на принципах етики страждань і щастя.

В історії Китаю виділяють шість найпоширеніших філософських шкіл: інь і янь, конфуціанство, даосизм, школа імен, моїзм і школа юристів (легістів). Розглянемо лише дві основні—конфуціанство і даосизм. Конфуціанство зосереджує увагу на етичних проблемах сім'ї і суспільства в інтересах вироблення найраціональнішої форми організації держави. Засновник вчення Конфуцій (551–479 рр. до н.е.) ставив за мету обґрунтувати такі принципи, здійснення яких сприяло б встановленню в суспільстві й державі зразкового порядку. В сім'ї, суспільстві, державі все буде до ладу, якщо виконуватимуться принаймні дві умови: 1) суворе дотримання ритуалів, традиційних норм поведінки, встановлених предками («культ предків»); 2) буде проводитись періодичне уточнення імен, тобто перевірка того, чи займає людина в суспільстві й державі відповідне їй місце. Етика Конфуція — це раціоналізована старокитайська релігійна мораль. В основу її покладено принципи: а) людяність; б) справедливість і обов'язок; в) ритуальність; г) знання; д) довіра. Велику увагу конфуціанство надає формуванню в людині основної моральної якості — гуманності, навколо якої ґрунтуються інші властивості особистості: добродійність, повага до іншої людини, чесність тощо. Згідно принципу гуманності правителі держави мусять бути людьми мудрими, бути прикладом для підданих особистою високоморальною поведінкою, піклуватись про підданих як про дітей. В X ст. конфуціанство було проголошене офіційною ідеологією і понині впливає на менталітет китайців.

Другою визначною школою філософії Китаю був даосизм. Найповніше це вчення викладене в книзі «Дао-де дзін», автором якої вважається Лао-цзи (VI – V ст. до н.е.). Поняття «дао» тлумачиться по різному: як шлях природних речей, як життєвий шлях людини, як спосіб логічного пізнання світу, як першооснова всього існуючого. «Дао» є виразом гармонії неба, землі й людини. Воно набуває смислу абстрактної ідеальної сутності. Абстрактне «дао» конкретизується в речах, діяльності та мисленні людей. Принцип такої конкретизації — «де». Таким чином, «дао» і «де» єдині, але й протилежні як абстрактне — конкретному. Даосизм наголошував на діалектичній ідеї загальної рухомості і мінливості світу. Отже, філософія у Стародавньому Китаї була тісно пов'язана з проблемами моралі, житейської мудрості та соціальним управлінням.

Список літератури

1. Антология мировой философии. Т.1, ч.1. — М.: 1969.

О.О. Решетов, доц., канд. філос. наук, В.Т.Кирильчук, доц., канд. філос. наук, З.В.Стежко, доц., канд. філос. наук

Кіровоградський національний технічний університет

Філософське розуміння буття

Категорія буття є найбільш фундаментальною світоглядною і методологічною проблемою в філософії протягом всього часу її існування. Разом з тим ця категорія філософії надто абстрактна і пов'язана з такими категоріями, як існування, дійсність, матерія, світ. Питання буття відноситься до онтології — розділу сучасної філософії, що вивчає фундаментальні принципи буття, найбільш загальні сутності і категорії існуючого. При цьому під існуючим розуміється сукупність різноманітних проявів буття, тобто будь-якої речі або явища, процесу. Поняття «існування», звичайно, вживається для визначення всього того, що досягається чуттєвим досвідом.

Категорія «дійсність» означає об'єктивну реальність, вона включає в себе не тільки наявність усього сущого, але й цілісність, системність і виступає як єдність сутності та існування. При цьому сутність розуміється як сукупність основних властивостей речей, об'єктів, процесів, їх внутрішній зміст, який виражається у єдності всіх багатоманітних і суперечливих форм буття.

Поняття світу охоплює природу, суспільство, духовний світ людини, способи і продукти духовної творчості. Інколи поняття «світ» вживається як синонім Всесвіту. У всякому разі це поняття є конкретно-історичним.

Безперечно, буття це реальність. Виникає питання, що таке реальність? Реальність взагалі це синонім буття. Але існують різні види реальності: об'єктивна реальність, суб'єктивна реальність, соціальна реальність. Наш досвід має справу з конкретними типами реальності, тобто буття: механічним, фізичним, хімічним, геологічним, біологічним, духовним, соціальним. В межах цих типів є безліч більш конкретних форм реальностей аж до одиничних форм буття, наприклад, даного кристала, даної рослини, даної людини і т.п.

Але далеко не все існуюче є матеріальною реальністю чи елементарними психічними процесами. Духовна реальність — не менша реальність, ніж природна. Людська думка реальна, але її реальність духовна. Всі феномени свідомості (індивідуальної та суспільної) мають статус реальності. Тут можливі її різні рівні і ступені. Наприклад, таблиця множення — це реальність чи ні? Звичайно, реальність, але яка? Не фізична, а духовно-символічна, знакова. А сам принцип множення в цій таблиці — теж реальність, теж ідеальна, але вже не символічна, а чисто духовна.

Зазначимо, що об'єктивний зміст таблиці множення відображає кількісні відношення, які є об'єктивними; міфи, казки, всі продукти художньої літератури (і не тільки художньої) теж мають статус реальності, але особливої реальності, яка виражена в образно-символічній формі, має свою смислову організацію, соціально-психологічну необхідність.

До речі, можливий також історичний підхід до питання реальності. Тоді вона включає в себе актуальне суще, численні можливості, сліди минулого. Вихідним пунктом